

Key words: higher education, internationalization, national strategy, universities, international cooperation.

УДК 322

О.А. Боярська

ПОЛІТИКО-РЕЛІГІЙНА ВЗАЄМОДІЯ У ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В статті розглядається різноманіття взаємодії політичної сфери та сфери релігії в контексті розвитку політичних інститутів та реалізації прав людини і громадянина. Зокрема, увагу приділено досягненню балансу у взаємодіях між провідними політичними акторами і представниками релігійних спільнот. Розкривається значення політико-релігійної взаємодії та аспекти забезпечення міжконфесійного миру. Метою статті є встановлення специфіки відносин політики релігії у трансформаційному суспільстві.

Визначається, що у пострадянських країнах значення релігійної ідентичності не вичерпується суто громадянською ідентичністю та самоідентифікацією із певними етноконфесійними спільнотами. Підкреслюється, що специфіка політико-релігійної взаємодії в окремих трансформаційних суспільствах, пов'язана із залученням до політичного процесу різних соціальних верств та побудови на основі їх електорального вибору певної системи відстоювання інтересів, або ухвалення рішень.

Ключові слова: політика, політичний менеджмент, політико-релігійна взаємодія, міжконфесійний мир, політична ідентичність, громадянське суспільство.

У сучасних політичних науках, взаємодія релігійних та політичних інститутів не розглядалася в межах неоконституціоналізму, релігійні організації та установи розглядаються як частина класичної політичної системи, громадські організації, що представляють релігійні спільноти ідентифікуються як політичні актори та включають в себе аналітичний цикл політичної ризикології етнонаціональних та геополітичних наукових розробок. Водночас, у трансформаційному суспільстві взаємодія політик політичної та релігійної сфер не вичерпуються міжінституційними взаємодіями конкретних суб'єктів, надбанням сучасних вчених стають питання співвідношення духовного і релігійного світогляду політичної культури, змісту політичної свідомості і релігійних принципів. У пострадянських країнах значення релігійної ідентичності не вичерпується суто громадянською ідентичністю та самоідентифікацією із певними етноконфесійними спільнотами, проблема є ширшою, оскільки вона охоплює стан трансформаційної соціальної структури та перспективи реалізації прав громадян в обмежених політичних умовах.

Комплексна модернізація демократизації країн Європи у XVIII-XIX столітті відзначила відхід від релігійного світогляду та практик ідентичності в межах секуляризації та ідеологізації суспільства.

Аналіз публікацій. Вітчизняні науковці О. Бортнікова [1], С. Йосипенко [3], Д. Посередніков [9], П. Бондарчук, В. Даниленко, В. Крупина, О. Кубальський [10] приділяють увагу таким проблемам, як теорія і методологія взаємодії релігії і політики, специфіка української ранньомодерної духовної культури в європейському контексті, релігійна політика в Україні у 1960-х - 1980-х р. і сучасна практика міжконфесійних

відносин тощо. Попри ці значні доробки, проблема політико-релігійної взаємодії потребує розробки на тлі подій трансформаційного суспільства.

При комуністичних трансформаціях релігійна ідентичність набуває значення в межах правової ідентичності населення та звільнення від комуністичних упереджень. В цих умовах, постають проблеми міжконфесійного миру, співвідношення національної та релігійної ідентичності.

Метою статті є встановлення специфіки відносин політики релігії у трансформаційному суспільстві. Завданням статті є визначення оптимального стану рівноваги між релігійними та ідеологічними чинниками політичної ідентифікації в умовах демократичного транзиту.

Основний зміст статті. На макрополітичному рівні взаємодія політичних і релігійних факторів вкладається у перелік взаємодій, які можуть здійснювати політичні і релігійні інститути в межах соціальної реальності. Традиційні погляди на ці речі з точки зору політичної науки визначають необхідність фіксації фактів політичної і релігійної взаємодії, яка проте, не розкриває змісту зазначених процесів та їх значення суспільства трансформації. Л. Кондратик вважає, що взаємини релігії і політики, духовної і світської влади постійно перебувають у полі зору багатьох дослідників, починаючи з О. Конта, який уже в першій половині XIX ст. намагався філософськи осмислити їх як соціальне явище. Актуальна ця проблема і для сучасної соціології релігії. Вважається, що історичні моделі зв'язків між релігією і політичною системою залежать від різних чинників: міри взаємопроникнення суспільства і держави, ступеня організованості релігійних систем тощо [4].

Орієнтація у процесах політико-релігійної взаємодії класичних трансформаційних суспільств визначає аналіз елітарного середовища прийняття політичних рішень, релігійність виступає певним індексом, який може бути врахований як під час характеристики політичної поведінки громадян в рамках класичні та ретроспективні погляди на політико-релігійну взаємодію визначаються типом поведінки політичної еліти та її структурою, що в часи В. Парето, Р. Міхельса, та Г. Моска характерним було елітоцентрованість політичного процесу, водночас, у сучасних трансформаційних суспільствах рушійною силою політичної еліти є свідомість, яка може мати світський, або духовний характер. Для України початку XXI століття є характерними тенденції розвитку пов'язані, які мали місце на початку XX століття, їх свого часу висловив відомий український діяч В. Липинський. Згідно з Л. Кондратик, «суспільно-політичний лад, де активна меншість твориться шляхом організації різнокласових елементів одній верстві, котра необмежено панує над цим громадянством, В. Липинський розглядає як охлократію. Оскільки охлократична еліта не займається матеріальним виробництвом, її можна назвати неосілою, номадною. Її члени організовані в мілітарних формаціях-партіях, відзначаються організованістю та дисципліною, що мотивується фанатичною вірою – ідеологією» [4].

Специфіка політико-релігійної взаємодії в окремих трансформаційних суспільствах пов'язана із залученням до політичного процесу різних соціальних верств та побудови на основі їх електорального вибору певної системи відстоювання інтересів, або ухвалення рішень. Реалізація певних релігійних інтересів можлива за умови відповідної активної діяльності певної соціальної верстви, ця активність і характеризує можливість відстоювання інтересів, в умовах політичних трансформацій ця діяльність не має впорядкованого характеру. Л. Кондратик зауважує, що інші принципи покладено в основу демократичного методу організації еліт. В. Липинський назвав цей метод хаотичним. Він зазначав, що у демократичній системі керівною верствою, тобто елітою, є купці, фінансисти та інтелігенція, які керують хаотичним методом парламентарної демократії [4].

Можливість реалізації певного різновиду політико-релігійних взаємодій у трансформаційному суспільстві залежить від способу сприйняття релігійного чинника у суспільстві, наявності світської, або релігійної традиції, а також значення політичних чинників в тому, чи іншому соціальному середовищі. Досягнення цілей у традиційному суспільстві розглядалася як діяльність конкретних соціальних груп, які мають можливість утримати владу у марксистсько-леніністський та націоналістичній перспективах, це були соціальні класи та національні групи. Водночас у суспільстві демократичних трансформацій політична група, яка має певні релігійні ознаки, може не отримати повної підтримки суспільства в умовах електоральних змагань. Тим не менш, класичні погляди на вирішальну роль еліти в контексті політико-релігійних взаємодій продовжують отримувати певну мотивацію з боку дослідників і політичних практиків. Л. Кондратик стверджує, що «якщо ж аристократія приходить до керівництва шляхом відбору найдостойніших представників різноманітних станів і класів, то такий суспільно-політичний лад, за В. Липинським, – це класократія, яка і є найкращим методом організації національних еліт» [4].

Більш сучасним та інноваційним підходом до аналізу причинно-наслідкових зв'язків у політико-релігійних взаємодіях трансформаційних суспільств є комплексний аналіз емпіричних проявів діяльності політичних і релігійних організацій та визначення їх ідейних та програмних пріоритетів. Кількісні методи забезпечують визначення певної картини політичного світу в сучасних умовах. Проте кількісне сприйняття політико-релігійного середовища у кожному конкретному суспільстві має спиратися на глибокий аналіз соціально-культурної динаміки, яка, власне і визначає рух політичних акторів і їх поведінкову мотивацію. В. Дудник стверджує, що тексти, які розміщують релігійні організації на своїх сайтах, можуть створювати величезний масив даних для наукового дослідження. Звичайно, їх інформація, із котрою щодня знайомляться пересічні молоді люди і професійні експерти, дуже відрізняється за тематикою, достовірністю та повнотою [2, с. 3].

Одним з провідних чинників висвітлення особливостей політико-релігійної взаємодії в умовах трансформацій є можливість визначення достовірних аспектів значення вимог та пропозицій, які висуваються учасниками даних взаємодій, визначити конкретні наслідки комунікацій між політичною і релігійною сферою можна за умови отримання даних про спілкування звернення до суспільства і влади з певними закликами і політичними положеннями. Також інформацію може надати текстовий аналіз і текстова реальність політико-релігійних взаємодій перебуває у фокусі вітчизняних дослідників. Крім того, конституційне розуміння надає змогу однозначного тлумачення майбутніх перспектив і варіацій політико-релігійних взаємодій, оскільки траєкторія розвитку самого інформаційного суспільства не є повною мірою визначеною. В. Дудник важливим завданням дослідника, котрий розпочинає роботу над конкретною темою, вважає підбір текстів, на котрі можна надійно опиратися. Вони є відправною точкою дослідження, незалежно від того, займають кілька рядків чи величезний обсяг. Тому застосування спеціальних прийомів вивчення змісту текстової інформації, зручної для технічної обробки, котра дозволяє не лише об'єднувати деякі свідчення, але і багатократно розширювати на їх основі уявлення про предмет наукового дослідження, залишається важливим завданням фахівців [2, с. 3].

Комунікаційні й комунікативні особливості політико-релігійної взаємодії у період демократичного транзиту відзначаються нестійкістю та різноманітністю. В умовах сталої демократії вираз релігійних уподобань і політико-релігійних вимог має більш стійкий характер. У суспільстві формується певний перелік пропозицій та значень, які висуваються перед владою і стають середовищем ухвалення рішень при цьому ця

ситуація не змінюється протягом тривалого часу. В умовах суспільства трансформацій перетворення у текстуальному відображенні політико-релігійних взаємодій свідчать про невстановленість балансу інтересів між різними політико-релігійними групами. Як вважають вітчизняні вчені, «текстова інформація, котру дослідник використовує для вирішення поставлених у проекті завдань, частіше відрізняється за формою і змістом. Однак на початкових етапах навчання процедур обробки всі ці моменти несуттєві. Важливим стає визначення предмета і напрямку наукового аналізу. У найзагальнішому вигляді вони залежать від того, що пропонується досліджувати – динаміку релігійних подій чи роль церковних лідерів. Усі ці моменти можуть бути відображені у рамках комплексного дослідження, однак прийоми обробки інформації будуть відрізнятися залежно від предмета, до якого вона відноситься» [2, с. 3].

Здатність політичної системи абсорбувати більшість обґрунтованих вимог і позицій громадян і груп свідчить про її збалансованість і про високий рівень задоволення позицій і думок членів суспільства, поряд з цим, потрібно усвідомлювати, що соціальна і гендерна структура суспільства відзначає можливість використання аспектів релігійної ідентичності у політичному просторі. В умовах сталої демократії цей рух набуває досить стійкого спрямування і визначених форм, в умовах суспільства трансформацій соціальна структура є від'єднаною від релігійних спільнот. Р. Пасічний називає світовий рух християн-працівників (World Movement of Christian Workers) WMCW як освітня та євангелізаційна організацію, яка ґрунтує свою діяльність на відданості вірі в Ісуса Христа, Євангелію, соціальному вченню Католицької Церкви. Цей рух до своєї діяльності працівників – чоловіків та жінок, – тимчасово працевлаштованих, безробітних, пенсіонерів, жінок-домогосподарок, тих, хто, незважаючи на расову, культурну чи релігійну належність, готові взяти на себе відповідальність перед обличчям сучасних суспільних викликів, аби будувати суспільство, вільне від поділів між людьми» [8, с. 145].

Як свідчать матеріали сучасних аналітичних досліджень, релігійні спільноти за умов сталої демократії вирішують низку соціальних питань в контексті благодійництва, допомоги та виховання. В умовах трансформаційного суспільства ці завдання лише починають висуватися, ці потреби лише набувають статусу чергових у порядку денному. Звідси, політичні актори можуть вільно тлумачити релігійні потреби, поєднуючи їх із соціальними та здійснюючи на цій підставі соціальну політичну мобілізацію та стимулюючи політичну напругу. Згідно з Р. Пасічним, «рух WMCW спрямований на захист життя і права на працевлаштування найвразливіших (найпотребуючих) верств населення перед представниками політичної влади та церковної влади й сприяння співпраці усіх людей доброї волі, які хочуть сумлінно сповняти професійні, культурні, громадянські обов'язки в умовах громадянського суспільства» [8, с. 145].

Політико-релігійна взаємодія у трансформаційному суспільстві не набуває сталих форм, водночас, потреба у виразі релігійних потреб залишається, її властивістю є значна придатність для стимулювання соціального активізму та мотивування соціальних потреб релігійними положеннями. У зв'язку з цим, існує потреба у диференціації соціальних та духовно-релігійних вимог. Як вважає Р. Пасічний, «неурядові релігійні організації є одним із ключових акторів у питаннях формування і розповсюдження громадської думки в Україні (наприклад, стосовно питання сім'ї та абортів тощо). До того ж вони є ефективним корисним комунікативним та інформативним ресурсом, оскільки користуються вищим рівнем довіри населення, а отже, мають розгалуженішу систему громадських контактів. Це допомагає їм успішно досягати поставлених цілей у співробітництві як з представниками громад, так і з впливовими урядовими акторами. Як бачимо, неурядові релігійні організації можуть

виступати істотним функціональним чинником, що сприяє взаємодії різних суб'єктів політичного процесу, зокрема і на міжнародному рівні»[8, с. 146].

Важливим інституційним ресурсом демократичної політико-релігійної взаємодії є свобода реалізації своєї ідентичності. Це вимагає певного рівня лібералізації, сприйняття релігійних уподобань, в умовах пострадянських і посткомуністичних країн толерантність не є повною мірою реалізованою у питаннях міжконфесійної взаємодії. Звідси, напрямом діяльності неурядових організацій є поширення зразків конструктивної співпраці між релігійними громадами та іншими політичними суб'єктами.

Таким чином, політико-інституційні взаємодії на основі політичної і релігійної ідентифікації громадян, мають прояв в кількох сегментах трансформаційної політики, зокрема, релігійна свідомість та залученість до етнорелігійних спільнот є важливим чинником політичної мобілізації населення. За кібернетичної революції та доби інтернет-мереж релігійна ідентичність стає не лише синонімом групової ідентичності, але й замученості громадян до нових духовних практик. Вони проявляється у появі нових сектантських рухів, які пригнічують особистість і порушують права людини. У цьому зв'язку трансформаційне суспільство має виробити особливу стратегію поведінки та регулювання політико-інституційних відносин. У сучасній Україні існує потреба у корекції політики держави стосовно міноритарних конфесійних спільнот. Це вимагає забезпечення моніторингу та аналізу діяльності подібних утворень, їх політичних уподобань та планів. З метою забезпечення міжконфесійного миру політичні еліти України мають приділити увагу проблемі. Також держава має запобігти спробам етноконфесійної ідентичності у політичній пропаганді, піарі та політичних технологіях. Перспективами подальшої розробки теми, порушеної в даній статті, є вивчення відносин соціальної сфери та соціальної ідентичності людини і громадянина в умовах формування нової соціальної структури.

Список використаних джерел

1. Бортнікова О. Г. Взаємодія релігії і політики: теорія і методологія : моногр. / О.Г. Бортнікова; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : Паливода А. В., 2017. – 337 с. ; Bortnikova O. H. Vzaiemodiia relihii i polityky: teoriia i metodolohiia : monohr. / O.H. Bortnikova; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. – Kyiv : Palyvoda A. V., 2017. – 337 s.
2. Дудник В. М. Використання інформаційних технологій у вивченні молодіжної політики релігійних організацій України [Електронний ресурс] / В.М. Дудник // Література та культура Полісся. – 2013. – Вип. 72. – С. 262-270. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2013_72_28 ; Dudnyk V. M. Vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii u vyvchenni molodizhnoi polityky relihiinykh orhanizatsii Ukrainy [Elektronnyi resurs] / V. M. Dudnyk // Literatura ta kultura Polissia. – 2013. – Vyp. 72. – S. 262-270. - Rezhyim dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2013_72_28
3. Йосипенко С. Л. До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті : моногр. / С. Л. Йосипенко. - Київ : Укр. Центр духовн. культури, 2008. - 392 с. ; Yosypenko S. L. Do vytokiv ukrainskoi modernosti: ukrainska rannomoderna dukhovna kultura v yevropeiskomu konteksti : monohr. / S.L. Yosypenko. - Kyiv : Ukr. Tsentru dukhovn. kultury, 2008. - 392 c.
4. Кондратик Л. Взаємодія політики і релігії: теоретична спадщина В'ячеслава Липинського [Електронний ресурс] / Л. Кондратик // Вісник Національної академії наук України. - 2002. - № 10. - С. 52-57. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2002_10_9 ; Kondratiuk L. Vzaiemodiia polityky i relihii: teoretychna spadshchyna Viacheslava Lypynskoho [Elektronnyi resurs] / L. Kondratiuk //

Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. - 2002. - № 10. - S. 52-57. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2002_10_9

5. Ломака І. І. Між інтеграцією і модернізацією. Політологічний аналіз інтеграційної ролі релігії в умовах модернізації українського суспільства : моногр. / І.І. Ломака. - Івано-Франківськ : Лілея, 2009. – 196 с. ; Lomaka I. I. Mizh integratsiieiu i modernizatsiieiu. Politolohichniy analiz integratsiinoi roli relihii v umovakh modernizatsii ukrainskoho suspilstva : monohr. / I. I. Lomaka. - Ivano-Frankivsk : Lileia, 2009. – 196 s.

6. Множинська Р. В. Релігійно-філософські погляди Станіслава Оріховського : моногр. / Р. В. Множинська; НАН України. Від-ня релігієзн. Ін-ту філос. ім. Г.С. Сковороди. - Київ, 2007. - 150 с. ; Mnozhynska R. V. Relihiino-filosofski pohliady Stanislava Orikhovskoho : monohr. / R. V. Mnozhynska; NAN Ukrainy. Vid-nia relihiiezn. In-tu filoz. im. H. S. Skovorody. - Kyiv, 2007. - 150 s. ;

7. Панасенко О. В. Державно-політичні аспекти регулювання релігійної освіти / О.В. Панасенко // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. - 2011. - № 1. – С. 66-70 ; Panasenko O. V. Derzhavno-politychni aspekty rehuliuвання relihiinoi osvity / O.V. Panasenko // Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiyi politekhnichniy instytut". Filosofii. Psykholohiia. Pedagogika. - 2011. - № 1. - S. 66-70.

8. Пасічний Р. Неурядові релігійні (католицькі) організації та їх вплив на міжнародні політичні процеси / Р. Пасічний // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2013. - Вип. 25. - С. 141-146 ; Pasichnyi R. Neuriadovi relihiini (katolytski) orhanizatsii ta yikh vplyv na mizhnarodni politychni protsesy / R. Pasichnyi // Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. - 2013. - Vyp. 25. - S. 141-146.

9. Посередніков Д. Політичні релігії [Електронний ресурс] / Д. Посередніков // Гілея: науковий вісник. - 2013. - № 73. - С. 356-357. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_73_162 ; Posrednikov D. Politychni relihii [Elektronnyi resurs] / D. Posrednikov // Hileia: naukovyi visnyk. - 2013. - № 73. - S. 356-357. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_73_162

10. Релігійна політика в Україні у 1960-х - 1980-х р. і сучасна практика міжконфесійних відносин : моногр. / П. М. Бондарчук, В. М. Даниленко, В.О. Крупина, О.Н. Кубальський; відп. ред. В. М. Даниленко. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2010. - 210 с. ; Relihiina polityka v Ukraini u 1960-kh - 1980-kh r. i suchasna praktyka mizhkonfeisiinykh vidnosyn : monohr. / P. M. Bondarchuk, V.M. Danylenko, V. O. Krupyna, O. N. Kubalskyi; vidp. red. V. M. Danylenko. – Kyiv : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2010. - 210 s.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2017 р.

О. Boyarska

POLITICAL-RELIGIOUS INTERACTION IN TRANSFORMATION SOCIETY

The article is connected with the specifics of the interaction of the political sphere and the sphere of religion in the context of the development of political institutions and realization of human rights. Attention is paid to the balance in the interactions between leading political actors and representatives of religious communities. The importance of political-religious interaction and aspects of inter-confessional peace are revealed. The goal of the article is to establish the specifics of the relations of religion policy in transformational society.

It is determined that in Post-Soviet countries, the significance of religious identity is not limited by civic identity and self-identification with certain ethnoconfessional communities. It is emphasized that the specificity of political-religious interaction in certain transformational societies is connected with the involvement of various social strata in the political process and the construction of system of defense of interests or decision-making based on their electoral choice.

It was stated that the political-institutional interactions based on political and religious identification of citizens are manifested in several segments of transformation policy, in particular, religious consciousness and involvement in ethno-religious communities.

In the cybernetic revolution and the era of Internet networks, religious identity becomes synonymous with identity, but the torment of citizens to new spiritual practices, manifested in the emergence of new sectarian movements that suppress a person and violate human rights. In this regard, in transformational society should be developed special strategy for the conduct and regulation of political-institutional relations.

In contemporary Ukraine, there is a need for correction of the state's policy towards minority confessional communities to monitor and analyze the activities of such entities, their political preferences and plans.

Keywords: *politics, political management, political-religious interaction, interconfessional peace, political identity, civil society.*

УДК 327(510+540)(045)

В.О. Бурлаченко, А.В. Трофименко

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН МІЖ РЕСПУБЛІКОЮ ІНДІЯ ТА КНР

У статті представлено аналіз розвитку двосторонніх відносин між Індією та КНР за період з 1950 р., коли були встановлені дипломатичні відносини, до сучасності. Авторами розглянуто процес формування політичного діалогу між країнами, встановлено основні його чинники. Визначено проблемні питання, які виникли між країнами на початку 1960-х рр., досліджено причини, перебіг та наслідки індійсько-китайської прикордонної війни. Розглянуто особливості налагодження двосторонніх відносин від конфліктного протистояння до стратегічного партнерства в XXI ст. На основі проведеного аналізу було запропоновано умовний поділ відносин між Індійською Республікою та КНР на основні етапи розвитку.

Ключові слова: *Республіка Індія, Китайська Народна Республіка (КНР), Конференція в Бандунзі, «лінія Макмагона», прикордонна війна, стратегічне партнерство.*

З початку XXI століття відбувалося помітне підвищення міжнародної ролі азійського регіону, перш за все двох країн, що швидко розвиваються, – КНР та Республіки Індії, спостерігається зміцнення їх політичних і економічних позицій на світовій арені. Відносини між цими потужними державами сьогодні регіонально та глобально впливають на розвиток міжнародних відносин в цілому.

У Китаї і Індії проживає 2 мільярди 570 мільйонів чоловік, розвиток двох країн зачіпає, таким чином, близько однієї третини людства. Країни мають величезний людський, природний, економічний, військово-стратегічний потенціал. Ці дві держави пов'язані низкою спільних інтересів на світовій арені, співпрацюють в рамках таких міжнародних організацій, як БРІКС, ШОС, «Трикутник Росія – Індія – Китай». Двосторонній товарообіг щорічно зростає дуже швидкими темпами. Проте сьогодні в китайсько-індійських відносинах існують елементи як співробітництва, так і суперництва.

Досі невирішеними у двосторонніх відносинах залишаються такі питання, як збереження індійсько-китайського територіального питання; швидке зростання і переозброєння китайської армії; посилення впливу Китаю в Індійському океані;